

Културна организация за изграждане на система за управление на археологическите резервати и историческите градове в България

Правен статут на Културната организация със смесено участие „Археологически резервати и исторически градове на България“.

Чл. 11. (1) Културните организации със смесено участие се създават между държавата, общините, юридически и физически лица или между някои от тях.

(2) Отношенията между страните по ал. 1 се уреждат с учредителния акт.

Чл. 12. Частните културни организации и организациите със смесено участие участват равнопоставено с всички останали в конкурсите за субсидия по творчески проекти и програми при условията и по реда на този закон. / Закон за закрила и развитие на културата (обн. ДВ. бр.50 от 1.06.1999г.).

Стратегическа визия

Въвеждане на нов за Република България модел за основано на участие управление, който се реализира чрез партньорство между различни заинтересовани страни с обществено оправдани интереси по отношение на опазването, социализацията и управлението на археологическите резервати и историческите градове на България.

Закон за културното наследство (обн. ДВ. бр.19 от 13.03.2009г.) чл. 3, ал. 3 гласи „Държавата, общините и частните лица създават условия и гарантират на всяко лице равен достъп до културни ценности.“

Член 11 ал. 1 гласи „Националната система по опазване на културното наследство включва държавните и общинските органи за управление и контрол на дейностите по опазване на културното наследство, музеите, културните организации по смисъла на Закона за закрила и развитие на културата, както и Светия синод на Българската православна църква и централните ръководства на другите регистрирани вероизповедания.“

Цели: Изграждане на (1) децентрализирана система за управление чрез участие на заинтересовани страни (participatory governance) с обществено оправдан интерес и на (2) независима от държавния бюджет система за финансиране.

Системата е основана на предвидените в националното и европейско законодателство нормативни предпоставки, за създаване на организации за управление на обекти на културното наследство с участието на заинтересовани лица и не изисква промени в действащото законодателство. Тя ще обедини институции и организации, които в момента споделят полифункционално отговорността за управлението на ресурса на 33 историко-архитектурни резервата в страната и развитие на техния потенциал.

До момента нито един от тях няма изискуемия по Закона за културното наследство (2009) „План за опазване и управление“, което основно се дължи на факта, че опазването, социализацията и управлението изискват участието на многобройни професионално подготвени специалисти в различни области и направления – археолози, архитекти, консерватори и реставратори, културолози, социолози, юристи, финансистеи, икономисти, администратори и политици, както и регулярното провеждане на интердисциплинарни изследвания т. е. широк интердисциплинарен екип от специалисти, които да действат, обединени в съответстваща на характера на отделния резерват структура, каквото е изискването и на Наредбата за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности от 9.11.2012 г.

Основатели / заинтересовани страни

Всички те биха били обединени в Културна организация създадена по чл. 11 от Закона за закрила и развитие на културата (1999) за постигане на общите две цели. Организацията се създава с 5-годишен мандат и работи за създаване на 20-годишни програми и Планове за опазване и управление на всеки един от резерватите. Нейният предмет на дейност включва

осигуряване на (1) методическо ръководство и консултации от различни като дисциплинарна подготовка и експертиза специалисти във връзка с изработването на План за опазване и управление на съответния обект и (2) координиране на дейностите по тяхното изработване, като се отчитат особеностите и конкурентните предимства на всеки от археологическите резервати и историческите градове в Република България на основата на периодично осъществявани интердисциплинарни изследвания свързани с подготовката, изработването и реализацията на съответните Планове.

Резервати, обекти и групи обекти

Правно основание

Чл. 48. (Изм. - ДВ, бр. 54 от 2011 г.) Според пространствената структура и териториалния обхват недвижимите културни ценности са:

1. единични;

2. групови:

г) (предишна б. "в" - ДВ, бр. 16 от 2016 г., в сила от 26.02.2016 г.) историческо селище - урбанизирана структура, наситена с културно-исторически ценности от една или няколко епохи;

д) (предишна б. "г" - ДВ, бр. 16 от 2016 г., в сила от 26.02.2016 г.) историческа зона - обособена селищна, извънселищна, подземна територия или част от акватория, наситена с културни и исторически ценности от една или няколко епохи;

е) (изм. - ДВ, бр. 54 от 2011 г., предишна б. "д" - ДВ, бр. 16 от 2016 г., в сила от 26.02.2016 г., изм. - ДВ, бр. 89 от 2018 г.) археологически резерват - обособима територия или част от акватория, наситена с разкрити при археологически проучвания или подлежащи на разкриване под повърхността или наземни археологически културни ценности, включително археологически структури, нива и културни напластявания. / Закон за културното наследство (обн. ДВ. бр.19 от 13.03.2009г.)

Списък на археологически резервати в България

Приложение към чл. 50, ал. 3 на Закона за културното наследство
(Ново - ДВ, бр. 54 от 2011 г., изм. - ДВ, бр. 16 от 2016 г., в сила от 26.02.2016 г.)

№	Наименование, местонахождение
1.	Антични и средновековни структури на Момина крепост, Царевец и Трапезица, община Велико Търново, област Велико Търново
2.	Старинен град Несебър, община Несебър, област Бургас
3.	Ранно средновековен град Плиска, община Каспичан, област Шумен
4.	Ранно средновековен град Преслав, община Преслав, област Шумен
5.	Праисторически, антични и средновековни структури до Мадара, общини Шумен и Каспичан, област Шумен
6.	Античен град - Хисар, община Хисар, област Пловдив
7.	Скални църкви - с. Иваново, община Иваново, област Русе
8.	Средновековен град - Червен, община Иваново, област Русе
9.	Пещера "Орлова чука", община Две могили, област Русе
10.	Средновековна крепост и квартал Вароша, община Ловеч, област Ловеч
11.	Античен град Марцианополис, община Девня, област Варна
12.	Античен град Никополис ад Иструм, община Велико Търново, област Велико Търново
13.	Тракийски и античен град Кабиле, община Ямбол, област Ямбол
14.	Античен и средновековен град "Дуросторум - Дръстър", община Силистра, област Силистра

15.	Античен град Одесос - Варна, община Варна, област Варна
16.	Антична Сердика и Средновековен Средец, община София, област София-град
17.	Античен и средновековен град Пауталия-Велбъжд, община Кюстендил, област Кюстендил
18.	Античен и средновековен град "Августа Траяна-Веря", община Стара Загора, област Стара Загора
19.	Антична крепост "Августа", община Козлодуй, област Враца
20.	Античен и средновековен град "Деултум-Дебелт", община Средец, област Бургас
21.	Праисторически, антични и средновековни структури в м. Сборяново и до с. Свещари, община Исперих, област Разград
22.	Праисторически, антични и средновековни структури в м. Яйлата, община Каварна, област Добрич
23.	Острови "Св. Иван" и "Св. Петър", община Созопол, област Бургас
24.	Античен град "Улпия-Ескус", община Гулянци, област Плевен
25.	Антична и средновековната крепост "Калиакра", община Каварна, област Добрич
26.	Античен град Абритус, община Разград, област Разград
27.	Античен град Нове, община Свищов, област Велико Търново
28.	Античен град Никополис ад Нестум, община Гърмен, област Благоевград
29.	Античния град Аполония, община Созопол, област Бургас
30.	Античен град Филипопол и Старинен Пловдив, община Пловдив, област Пловдив
31.	Античен, средновековен и възрожденски град Мелник, община Сандански, област Благоевград
32.	Ранно средновековно селище Кабиюк - община Шумен и община Хитрино, област Шумен
33.	Комплекс от тракийски гробници, община Казанлък, област Стара Загора

Заинтересовани и отговорни страни изразили интерес към участие в подобна система за опазване, социализация и управление са представители на следните общини, обекти и организации:

Аполония + острови
 Филипополис + базилики
 Враца (Леденика, Градище, Мездра, Черепишки манастир, Оходен, Ритлите)
 Дунавски Лимес (Видин, Рациария, Нове, Ятрус, Силистра, Ескус, Августа)
 Одесос + Аспарухово + Аладжа манастир
 Русе (Ивановски църкви, Орлова чука, Сексагинта приста, Червен, Бесарбовски манастир, Бяла)
 Шумен (Крепостта, Преслав, Плиска, Мадара, Кабиюк)
 Сборяново
 Месембрия
 Марцианополис
 Казанлък и Долината на тракийските владетели
 Никополис ад Нестум
 Пауталия
 Калиакра + Яйлата + Балчик

Основни задачи на Културната организация са да определи 3-5 Резервата за всеки от които да организира създаването на собствена специфична и уникална система, план и структура за управление съобразени със социологическите характеристики на местните хора и общности, географски, природни и климатични характеристики, археологическо и историческо познание към момента и съществуващи организационни и управленски възможности. Всяка от тези структури от своя страна обединява всички юридически лица, които имат отговорност и легитимен (обществено оправдан) интерес от участие в управлението на съответния археологически резерват, исторически град/селище или групов обект.

За всяка нова управленска структура на съответния археологически резерват, исторически град/селище или групов обект е задължително споразумение за сътрудничество с конкретен Музей и убедителен капацитет за генериране и управление на независим бюджет.

Пример за възможни критерии за избор на 3-5 Резервата за опит да се създаде система, план и структура за управление:

- Наличие на Воля у отговорните и заинтересовани институции;
- Интерес и полза за местната общност;
- Наличие на туристически и инвестиционен интерес;
- Наличие на личност - потенциален "двигател" на проекта и мястото;
- Различни териториални и географски характеристики;
- Различни исторически пластове;
- Различен контекст (околна среда и защитени територии, градска или не среда, диверсифицирана икономика или не);
- Други субективни критерии на участниците в срещата и институциите основатели на Културната организация.

Три-годишен програмен бюджет (лева):

Администрация	300'000
Възлагания (Планове за управление на 3-4 от горните обекти)	
Журита и конкурси	100'000
Планове за управление	700'000
Пунктуални спасителни инвестиции	400'000
Публикации, физически и дигитални	120'000
Цялогодишна програма за обучение	180'000
Транспорт и комуникации	30'000
	=====
Общо	1.83 млн. лева

Основна задача е структуриране на алтернативни източници на финансиране за Резерватите (европейски и американски публични организации, фондации, местни и чужди спомоществуватели, инвеститори), като прогнозираните привлечени средства през първите три години следва значително да надвишат горния прогнозен бюджет.

Всеки Резерват има потенциала да привлече инвестиции, които за разлика от грантово финансиране, осигуряват възвръщаемост. Разликата на инвестиционното или заемно финансиране от това от общински, държавни или европейски бюджети е, че то е приложимо при проекти и дейности за които бъдещи посетители са склонни да заплатят коректна цена за консумация на духовна или материална храна или услуга.

Опитът на двата български инвестиционни фонда структурирали финансиране за близо 20 обекта за над 100 млн. лева през последните 4 години показва недвусмислено, че историко-археологическите резервати позволяват равно инвестиционно (проектиране, ремонти и управление) и грантово (проучване, реставрация и съхранение) финансиране на обектите. Но, всеки Резерват и конкретен проект изискват собствен анализ и от Системата не се очаква да предложи универсални правила за бюджетирание, а универсални принципи за конкретни бюджетни процеси.

Подходящ чужд пример и опит

Устойчиво развитие на „Проект за опазване на Херкуланум“

Обектът е отговорност на Soprintendenza Archeologica di Pompei, местният орган за наследство, който е отговорен за цялата археология в района на Везувий, включително и за други големи обекти като Помпей. Министерството на културата делегира финансови и административни правомощия на Soprintendenza през 1997 г.

През 2001 г. започва публично-частна инициатива, която стана известна като Проект за опазване на Херкуланум, иницирана от Института за хуманитарни науки Пакард (американска благотворителна фондация). Започна се с обикновен Меморандум за разбирателство между местния орган за наследство, Soprintendenza Archeologica di Pompei Института Пакард. Рамките на меморандума са финансова и методическа подкрепа. Споразумението очертава основната цел на съвместната работа за опазване и подобряване на древния град Херкуланум.

Тази рамка обаче има ограничен обхват и след успешните първи стъпки и спечелване на доверие започват да се търсят нови модели на взаимодействие, съобразени с италианското законодателство. **През 2004 г.** се изготвя ново споразумение за спонсорство (не самостоятелно юридическо лице), включващо трети партньор, изследователска институция, използвайки ново законодателство за предоставяне на финансова, методологическа и оперативна подкрепа с цел прилагане на спешни мерки и опит за развитие на дългосрочна, устойчива стратегии за опазване и подобряване на древния град.

Съгласно споразумението, частният партньор може да се намеси директно в целия археологически обект с консервационни дейности със собствено финансиране и управление. Това е безпрецедентно в Италия. От гледна точка на вземането на решения, частният партньор работи съобразно установената система за съхранение на наследството и гарантира контрол на качеството и приемственост на подхода прилаган от публичния партньор. Споразумението също така позволява на частния партньор да допринесе за увеличаване на оперативния капацитет на публичния партньор в краткосрочен и дългосрочен план.

Докато „Проектът за опазване на Херкуланум“ започна да постига добър напредък във възстановяването на приемствеността на грижите за обекта и да укрепва оперативния капацитет на управлението, италианската обществена система не изрази подкрепа и интерес за увеличаване на връзките между обекта и местната общност. Това предизвикателство бе поето от следващата фаза на развитие. **От 2003 г.** е предприето дълго и трудно усилие да се съберат на едно ключовите публични партньори - градският съвет и органът по наследството, а след това да се създаде среда, в която да участват различни допълнителни партньори, частни и институционални. Тези партньори, не носеха непременно материални финансови активи, а други предимства, които могат да действат като катализатори за насърчаване на промяна в подхода в публичните институции и в мисленето на политиките към „отдолу нагоре“. Преди всичко целта бе да се създаде форум за диалог с общността, който форум да продължи да се развива устойчиво след приключване на Проекта за опазване на Херкуланум. Така **през 2006 г.** стартира Международният център за изследване на Херкуланум с държавна тригодишна програма.

През 2007 г., четири различни публични институции подписаха споразумение (изготвено с подкрепата на екипа по Проект за опазване на Херкуланум) за съвместна работа по това предизвикателство. В наши дни Associazione Herculaneum управлява Centro Internazionale per gli Studi di Herculaneum: <http://english.herculaneumcentre.org/>

Най-важният извод е, че в държава като Италия, в която наследството все още остава предимно сфера на държавните институции, такъв вид местно, национално и международно сътрудничество помага за трансформирането на преобладаващата в Италия семпла концепция - „пазач“ в наследството, в „споделена отговорност“.

„Споделената отговорност“ позволява бързо разнообразяване на източниците на финансиране, потвърждаващо силата на партньорствата да доведат до резултати далеч над капацитета на всеки партньор по отделно.

Този пример показва и потенциала на местни общности и на други качествени партньори за участие не само за опазване на нашето културно наследство, но и припознаване на неговата истинска роля в съвременното общество - нещо което често се пренебрегва в полза на традиционния бюрократизиран централизиран модел за управление на наследството или в полза на другата крайност - моделът на управление доминиран от пазарни стратегии.